

JURISDICȚIA INTERNAȚIONALĂ PENALĂ *AD-HOC* (TRIBUNALELE INTERNAȚIONALE MILITARE DE LA NÜRNBERG ȘI TOKYO)

Diana SÂRCU, Irina LUPUȘOR

Catedra Drept Internațional și Drept al Relațiilor Economice Externe

Destruction constitutes an inherent component of armed conflict. The idea that there is some common denomination of behavior, even in the most extreme circumstances of brutal armed conflict, confirms beliefs drawn from philosophy and religion about some of the fundamental values of the human spirits. The early laws and costumes of war can be found in the writings of classical authors and historians. Those who breached them were subject to trial and punishment.

Prosecution for war crimes, however, was only conducted by national courts, and these were and remain ineffective when those responsible for the crimes are still in power and their victims remain subjugated. National justice systems have often proven themselves to be incapable of being balanced and impartial in such cases.

With the development of the law of armed conflict, concepts of international prosecution for humanitarian abuses slowly began to emerge. Although many initial efforts to create an international criminal court were unsuccessful, the actual prosecution for violations of the Hague Conventions had to wait until Nürnberg and Tokyo.

Încercările comunității internaționale de a trage la răspundere penală persoanele vinovate de comiterea celor mai grave infracțiuni internaționale, manifestate în dezlănțuirea războiului de agresiune, au fost întreprinse încă de după primul război mondial.

Cu începerea celui de-al doilea război mondial și, îndeosebi, după atacul Germaniei asupra Uniunii Sovietice ideea pedepsirii criminalilor de război, ce au dezlănțuit acest război, și-a găsit realizarea în numeroase acte juridice internaționale și s-a conturat în practică prin crearea instrumentelor de jurisdicție internațională penală *ad-hoc*.

Astfel, atrocitățile comise chiar în prima parte a celui de-al doilea război mondial au condus la realizarea Acordului de la Saint James Palace. Cu această ocazie, se stabilea înființarea unei *Comisii a Națiunilor Unite pentru descoperirea și pedepsirea crimelor de război* [1, p.28-29].

În această acțiune, de rând cu Aliții Occidentului – SUA și Marea Britanie – a fost ulterior cooptată și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. Deja în notele MAE ale URSS din 25 noiembrie 1941 și 27 aprilie 1942, iar apoi în *Declarația Guvernului Sovietic despre răspunderea ocupanților hitleriști și complicilor lor pentru crimele comise de ei în țările ocupate ale Europei* din 14 octombrie 1942 a fost expusă rațiunea necesității creării unui tribunal internațional special [2, p.82].

Această strategie se confirmă și în Declarația guvernelor URSS, SUA și al Marii Britanii despre responsabilitatea hitleriștilor pentru cruzimile săvârșite, adoptată la Moscova la 30 octombrie 1943, în care se determină cercul persoanelor pasibile pedepsirii – ofițerii și soldații germani, precum și membrii partidului nazist care sunt responsabili de atrocități și crime, care au luat parte în mod voluntar la îndeplinirea lor. Aceștia urmau să fie trimiși în țările unde au săvârșit faptele lor abominabile pentru a fi judecați și pedepsiți conform legilor din aceste țări, iar marii criminali, ale căror crime sunt fără localizare geografică precisă, să fie pedepsiți potrivit unei decizii comune a guvernelor aliate.

În baza acestei Declarații, guvernul provizoriu al Republicii Franceze și guvernele Statelor Unite ale Americii, Regatul Unit al Marii Britanii și al Uniunii Sovietice au încheiat la Londra la 8 august 1945 *Acordul privind urmărirea și pedepsirea marilor criminali de război ai Puterilor Europene ale Axei*, prin care au luat hotărârea de a institui un Tribunal internațional militar care să judece criminalii de război ale căror crime sunt fără localizare geografică. Acordul cuprindea în anexă Statutul Tribunalului, în care se stabileau regulile de constituire, de jurisdicție și de funcționare a acestuia [3, p.28, 201].

Potrivit Statutului său, Tribunalul internațional militar, care și-a stabilit drept sediu orașul Nürnberg din Germania ocupată, era compus din patru membri și patru supleanți, reprezentând cele patru mari puteri învingătoare în război, președinția acestuia fiind asigurată pe rând de către unul din judecători – potrivit principiului rotației, hotărârile fiind luate cu majoritatea membrilor săi, în caz de egalitate prevalând votul președintelui. Pentru hotărârea de condamnare era necesar votul a cel puțin trei judecători.

Potrivit acestui text (articolul 5), în caz de necesitate, determinată de numărul proceselor de judecată, se puteau înființa și alte tribunale, cu compoziție, competență și procedură identice cu cele prevăzute în Statut. Competența contencioasă *ratione materiae* a Tribunalului, prevăzută în articolul 6 din Statut, se referea la:

1) *crimele contra păcii*: ordonarea, pregătirea, declanșarea sau ducerea unui război de agresiune sau a unui război cu încălcarea tratatelor sau acordurilor internaționale, sau participarea la un complot pentru îndeplinirea oricăruia dintre aceste acte;

2) *crimele de război*: violarea legilor și obiceiurilor războiului, în cadrul cărora erau incluse cu caracter exemplificativ asasinatul, tratamente inumane și deportarea pentru muncă forțată sau în orice alt scop a populațiilor civile din teritoriile ocupate, asasinatul sau tratamentele inumane ale prizonierilor de război sau ale persoanelor aflate pe mare, executarea ostaticilor, jefuirea bunurilor publice sau private, distrugerea fără motiv a orașelor și satelor sau devastarea lor nejustificată de necesități militare;

3) *crimele contra umanității*: asasinatul, exterminarea, aducerea în stare de sclavie, deportarea și orice alt act inuman comis contra oricărei populații civile înainte sau în timpul războiului, ca și persecuțiile pentru motive politice, rasiale sau religioase, dacă aceste acte sau persecuții, indiferent dacă constituiau sau nu o încălcare a dreptului intern al țării unde s-au produs, au fost comise ca urmare a comiterii oricărei crime aflate în competența Tribunalului sau în legătură cu o asemenea crimă [4, p.303-304].

În legătură cu competența *ratione personae*, Statutul aduce unele precizări importante referitoare la marii criminali de război. Tribunalul era competent să judece orice persoană care, acționând în contul țărilor europene ale Axei, a comis, individual sau cu titlu de membri ai unor organizații, oricare din crimele menționate.

Conducătorii, organizatorii, provocatorii sau complicii oricăreia dintre crimele prevăzute de Statut erau răspunzători pentru toate actele îndeplinite de către alte persoane în executarea planurilor respective, situația lor fiind, evident, aceea de instigatori sau complici, după caz.

Astfel, faptul că asemenea persoane sunt șefi de stat sau înalți funcționari nu constituie nici o scuză absolută, nici un motiv de diminuare a pedepsei, iar împrejurările că acuzatul ar fi acționat conform instrucțiunilor guvernului său ori ale unui superior ierarhic nu îl exonerează de răspundere, putând fi însă considerate un motiv de atenuare a pedepsei, dacă Tribunalul ar aprecia că aceasta ar fi în interesul justiției (articolele 7-8).

În cazul în care în cadrul unui proces se constată că un inculpat vinovat de o anumită faptă face parte dintr-un grup sau o organizație, Tribunalul este abilitat (articolul 9) să declare că grupul sau organizația respectivă sunt criminale. În temeiul acestui text, Gestapoul, SS-ul și conducerea Partidului Nazist German au fost declarate criminale. O asemenea declarație îndreptățește autoritățile competente ale fiecăruia dintre statele fondatoare ale Tribunalului să defere tribunalelor militare naționale pe oricare din membrii organizației sau grupului declarat ca având caracter criminal în virtutea simplei lor afiliere la o asemenea organizație sau grup, al căror caracter criminal se consideră declarat și nu poate fi supus contestației.

Tribunalul era împuternicit să judece pe acuzați și în contumacie, indiferent că aceștia nu au fost descoperiți sau nu se prezintă, dacă consideră că judecarea lor este în interesul justiției.

Potrivit Statutului, se crea o Comisie de instrucție și urmărire a marilor criminali de război. Întru realizarea acestor scopuri, fiecare țară semnatară a Acordului și Statutului desemna acuzatorul principal (acuzator principal din partea Uniunii Sovietice era R.A. Rudenko). Ultimii, în calitate de membri ai Comisiei, funcționau pentru realizarea următoarelor obiective (articolele 14 și 15): coordonarea planului individual de lucru al fiecăruia din acuzați și al personalului lor; determinarea finală a persoanelor supuse judecății Tribunalului; elaborarea de recomandări Tribunalului asupra proiectului de regulament privind activitatea lui.

Acuzatorii principali aveau următoarele sarcini: adunarea, cercetarea și prezentarea, până sau în timpul procesului, a tuturor probelor necesare; pregătirea actului de acuzare pentru aprobarea lui de către Comisia pentru instrucție și urmărire a marilor criminali de război; interogatoriul prealabil al martorilor și al inculpaților; apariția în calitate de acuzați la judecată și altele [2, p.85].

Statutul prevedea, în articolul 16, garanțiile fundamentale pentru ca acuzații să fie judecați în cadrul unui proces echitabil, precum și reguli detaliate de procedură, care să fie urmate de Tribunal în timpul procesului, inspirate din regulile fundamentale judiciare și procedurale în vigoare la acea dată în cadrul procesului penal în legislația statelor care au constituit Tribunalul. Hotărârea Tribunalului prin care se constata vinovăția inculpatului sau prin care acesta era achitat de orice acuzații rămânea, potrivit articolului 26 din Statut, definitivă și nesusceptibilă de revizuire și trebuia să fie motivată.

În caz de constatare a vinovăției, Tribunalul putea să pronunțe pedeapsa cu moartea sau orice altă pedeapsă pe care o consideră justă, având și dreptul de a ordona confiscarea oricăror bunuri furate de condamnat, care erau remise Consiliului de Control al Aliaiților din Germania (articolele 27 și 28).

Executarea pedepselor era încredințată Consiliului de Control al Aliaiților, care avea și dreptul de a modifica sau de a reduce pedepsele aplicate, fără a le agrava (articolul 29). Potrivit Statutului, primul proces urma să aibă loc la Nürnberg.

Dezbaterile au început la 20 noiembrie 1945. Celor ce urmau să ia loc pe banca acuzaților nu le venea a crede că ar fi putut exista pe lume un tribunal care să-i poată condamna. Cert era faptul ca acum răspunderea pentru gravele crime comise împotriva umanității nu mai putea fi eludată. Chiar în timpul instrucției judiciare se adunase o adevărată "Himalaie" de hârțoage. Sute de tone de documente descoperite de geniști prin cele mai bizare locuri, îndeosebi în minele de sare părăsite, se adunau, completând o neobișnuită față a birocratismului fascist. În total au avut loc 403 ședințe de judecată publice ale Tribunalului, care a cercetat peste trei mii de documente autentice, interogați fiind cca 200 de martori.

Actul de acuzare, încheiat la 6 octombrie 1946, nu viza decât 21 de nume din cele 120 mii indicate în Registrul Central al Suspecților, dar acestea aparțineau capului Reichului fascist, cărora li se imputa organizarea și participarea la conspirația împotriva păcii și la săvârșirea de crime împotriva umanității. Astfel, au fost condamnate la moarte 11 persoane (Ribbentrop Ioachim, Keitel Wilhelm, Kaltenbrunner Ernst, Rosenberg Alfred, Frank Hans, Frick Wilhelm, Streicher Iulius, Seyss-Inquart Artur, Saukel Fridrih, Iodl Alfred – au fost executați, Goering German – s-a sinucis înainte de execuție), la muncă silnică pe viață – 3 persoane (Hess Rudolf, Raeder Erih, Funk Wolter), iar la închisoare între 10 și 20 de ani alte 4 persoane (Speer Albert – 20 ani, Schirach – 20 ani, Neurath Constantin – 15 ani, Donitz Carl – 10 ani), 3 inculpați fiind achitați (Fritzche Hans, Schacht, Papen Frantz).

În plus, erau declarate culpabile instituții și organizații ca: Guvernul Reichului, conducerea politică a Partidului Nazist, Gestapoul, SS-ul (detașamentele de pază), SD-ul (serviciul securității), SA-ul (detașamentele de asalt) și Comandamentul General al Wehrmachtului [5].

Astfel, răspunderea internațională a persoanei fizice și principiile definiției ale acesteia au fost confirmate prin sentința Tribunalului internațional militar de la Nürnberg. Această sentință susține adevărul precum ca numai prin pedepsirea persoanelor vinovate de săvârșirea infracțiunilor internaționale se poate garanta respectarea dreptului internațional.

Prin urmare, se prezuma moralmente posibilitatea oricărei persoane fizice de a opta pentru un anumit comportament în cadrul societății internaționale, fapt proporțional posibilității tragerii la răspundere internațională penală pentru faptele sale.

Relativ în paralel cu procesul de la Nürnberg și puternic influențat de sistemul adoptat de acesta își va desfășura activitatea și Tribunalul de la Tokyo, pentru judecarea criminalilor de război japonezi [1, p.32]. Tribunalul internațional militar pentru Extremul Orient, cunoscut și ca Tribunalul de la Tokyo, a fost înființat în condiții istorice similare cu cele ale Tribunalului de la Nürnberg.

Constituirea unui asemenea tribunal a fost preconizată în *Declarația de la Potsdam* din 26 iulie 1945, semnată de Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și China, care cuprindea condițiile de capitulare a Japoniei, la care a aderat la 8 august 1945, odată cu intrarea sa în război contra acestei țări, și fosta Uniune Sovietică. Declarația a fost acceptată de Japonia la 1 septembrie 1945, după înfrângerea sa.

În baza Declarației din 1945, Comandamentul suprem al forțelor aliate din Extremul Orient a aprobat la 19 ianuarie 1946 *Carta Tribunalului internațional militar pentru Extremul Orient* [3, p.223-225], pentru a pedepsi cu promptitudine pe marii criminali de război din această parte a lumii, în fapt pe militariștii japonezi care au declanșat și au purtat un război de agresiune împotriva țărilor învingătoare.

În constituirea și funcționarea Tribunalului un rol important l-a jucat Comandantul suprem al forțelor aliate din Extremul Orient, generalul american Mac Arthur care, în afară de funcția de aprobare a Cartei Tribunalului și cea de Președinte al Tribunalului, exercita și alte funcții legate de numirea Președintelui Consiliului, care îndeplinea funcțiile de instrucție, urmărire penală și susținere a acuzării sau de executare, modificare, atenuare a pedepselor pronunțate, deci realiza de fapt supravegherea asupra întregii activități a Tribunalului.

Carta Tribunalului de la Tokyo cuprinde, în linii generale, principii și reglementări asemănătoare cu cele din Statutul Tribunalului de la Nürnberg, cu unele deosebiri, însă.

Particulară ne apare organizarea și competența Tribunalului de la Tokyo. Tribunalul era compus din cel puțin 6 și cel mult 11 membri, judecând în complet de 6 judecători (articolele 2 și 4).

Competența *ratione personae* a Tribunalului se limita la persoanele învinuite a fi comis crime grave, nefiind abilitat să declare criminale anumite grupuri sau organizații, ca în cazul celui de la Nürnberg.

Competența *ratione materiae* cuprindea crimele contra păcii, crimele de război și crimele contra umanității, într-o formulare asemănătoare celei din Statutul Tribunalului de la Nürnberg, cu mențiunea că, în ce privește crimele contra păcii, agresiunea se pedepsea indiferent dacă a existat sau nu o declarație de război. Crimele de război sunt definite sumar ca violări ale legilor și obiceiurilor războiului, iar printre crimele contra umanității nu figurează și persecuțiile pentru motive politice, rasiale sau religioase (articolul 5).

Regulile de procedură și garanțiile judiciare, precum și cele privind responsabilitatea acuzaților sau pedepsele pe care Tribunalul le putea aplica sunt similare celor din Statutul Tribunalului de la Nürnberg. Carta nu cuprindea mențiuni despre caracterul definitiv sau revizibil al hotărârii, dar nu indica nici că ar fi posibilă vreo cale de atac împotriva hotărârii de condamnare pronunțate de Tribunal, hotărârea fiind executorie la ordinul Comandantului suprem al forțelor aliate, singurul pentru care se prevedea dreptul de a o modifica (articolul 17) [4, p.305-307].

Procesul este marcat de cele 818 ședințe de judecată desfășurate în public și altele 131 desfășurate în camera de deliberări; tribunalul a examinat 4359 probe scrise și 1194 depoziții ale martorilor (dintre care 419 au fost ascultate nemijlocit de Tribunal). Inculpaților le-a fost asigurată posibilitatea de a se apăra în instanță, de a prezenta probe, de a participa la interogări; fiecare dintre aceștia dispunea de 3-4 avocați. Vinovăția tuturor inculpaților a fost confirmată.

Materialele procesului au demascat adevăratele scopuri urmărite de „*noua ordine*” japoneză în Asia de Est, precum și intențiile expansioniste ale imperatorilor japonezi. În special, s-a vărsat lumină în privința perioadei cuprinse între 1928 și 1945, perioadă în care politica externă și internă a Japoniei era îndreptată la pregătirea și declanșarea războaielor de agresiune. Detaliat a fost studiată chestiunea privind acțiunile de agresiune întreprinse contra URSS, s-a examinat războiul de cotropire purtat de Japonia contra Chinei (război în care cu o cruzime de neconceput armata japoneză a jefuit și a exterminat populația chineză). În același timp, nu au rămas în afara examinării atacurile armatei japoneze întreprinse împotriva bazei militare americane Pearl Harbour și cele împotriva Hong Kongului, Singaporelui.

Tribunalul internațional militar de la Tokyo și-a încheiat lucrările la 12 noiembrie 1948, condamnând la moarte 7 persoane (Doihara Kenji, Hirota Koki, Itagaki Seishiro, Kimura Heitaro, Matsui Iwane, Muto Akira, Tojo Hideki au fost executați prin spânzurare în închisoarea din Sugamo la 23 decembrie 1948), la închisoare pe viață – 16 persoane (Araki Sadao, Hashimoto Kingoro, Hata Shunroku, Hiranuma Kiichiro, Hoshino Naoki, Kaya Okinori, Kido Koichi, Koiso Kuniaki, Minami Jiro, Oka Takasumi, Oshima Hiroshi, Sato Kenryo, Shimada Shigetaro, Shiratori Toshio, Suzuki Teiichi, Umezumi Yoshijiro (Koiso, Shiratori și Umezumi au decedat în închisoare, iar ceilalți 13 au fost eliberați în 1955), altele 2 – la pedepse privative de libertate pe termen fix (generalul Togo Shigenori a decedat în închisoare în 1949, iar ministrul de externe Shigenori Mamoru a fost eliberat în 1950).

Asemeni procesului de la Nürnberg, procesul de la Tokyo a influențat vădit evoluția normelor și principiilor dreptului internațional în legătură cu răspunderea pentru infracțiunile internaționale comise [2, p.89], constituind o pistă de lansare și un pas cutezător spre crearea unei jurisdicții internaționale penale permanente.

Referințe:

1. Ponta V., Coman D. Curtea Penală Internațională. Consacrarea juridică a statutului primei instanțe penale permanente din istoria justiției internaționale. - București: Lumina Lex, 2004.
2. Лукашук И.И., Наумов А.В. Международное уголовное право: Учебник. - Москва: Спарк, 1999.
3. Glaser S. Droit international penal conventionnel. - Bruxelles: Etablissement Emile Bruylant, 1970, vol.I.
4. Crețu V. Drept internațional penal. - București: Tempus, 1996.
5. Joe Heydecker, Johannes Leeb, Procesul de la Nürnberg / Trad. de Motoc A. și Barbat-Searbură I.; Pref. de Grigorescu I. - București: Orizonturi, 1995.

Prezentat la 27.03.2007